

วารสารวิชาการ

ศิลปวัฒนธรรมอีสาน ๒

ปีที่ ๓
ฉบับที่

สาขาศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏแห่งประเทศไทย
กลุ่มภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

(กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๕)

ศิลปวัฒนธรรม

อีสาน

Journal of Isan Arts and Culture

ISSN : ๒๖๙๗-๖๕๖๓

บทความวิจัย การสร้างสรรค์นาฏยศิลป์ร่วมสมัย
จากแรงบันดาลใจในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน
เรื่อง ตำนานผาแดงนางไอ่ : นองหาน้อย
เมืองกุมภวาปี

Creation of contemporary dance from the inspiration in Isan folk literature the legend
of pha daeng nang ai : nong han noi kumphawapi city

ตनुษา ชัมเจริญ

มนุศักดิ์ เรืองเดช^๑

Tanusa Simcharoen

Manusak Reangdet

---

๑ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ค้นคว้าหารูปแบบในการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัย จากแรงบันดาลใจในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เรื่อง ตำนานผาแดงนางไอ่: หนองหานน้อย เมืองกุมภวาปี และศึกษาแนวคิดที่ได้จากสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ร่วมสมัย ชูดชอยชัก ชอยกรรมด้วยวิธีการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ โดยได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากตำรา เอกสารทาง วิชาการ การสำรวจลงพื้นที่ภาคสนาม การสัมภาษณ์ และจากประสบการณ์ของผู้วิจัย เพื่อนำมา วิเคราะห์ สังเคราะห์ สู่กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ร่วมสมัยดังวัตถุประสงค์ที่ได้ กำหนดไว้ โดยจัดแสดงต่อสาธารณชนและสรุปผล ผลการวิจัยพบว่า

การสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ร่วมสมัยครั้งนี้ สามารถจำแนกตามองค์ประกอบ ทางด้านนาฏศิลป์ อันได้แก่ ๑) การสร้างบทประกอบการแสดง วิเคราะห์จากนิทานผาแดงนางไอ่ ตอนเมืองลุ่ม ๒) การคัดเลือกนักแสดงที่มีทักษะการเคลื่อนไหวร่างกายหลากหลายลีลา ๓) การออกแบบลีลานาฏศิลป์ เป็นการบูรณาการลีลาจากหลากหลายวัฒนธรรมผสมผสานกัน ๔) การออกแบบดนตรีและเสียงประกอบการแสดง เลือกใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานผสมผสาน เครื่องดนตรีสากลและเสียงสังเคราะห์ ๕) การออกแบบเครื่องแต่งกาย โดยวิเคราะห์จากประเพณี บุญบั้งไฟของชาวอีสานและจากจินตนาการผ่านสัญลักษณ์การแสดง ๖) การออกแบบพื้นที่เลือก ใช้ปราสาทหินเปลือยน้อย และ ๗) การออกแบบสื่อการแสดงด้วยเทคนิคคอมพิวเตอร์กราฟิก ทั้งนี้ผู้วิจัยยังได้มีการศึกษาแนวคิดที่ได้จากการสร้างสรรค์ผลงานในประเด็นของพญานาคกับการถล่ม เมืองเอกชะที่ตา ในวรรณกรรมพื้นบ้าน เรื่อง ตำนานผาแดงนางไอ่ แนวคิดเกี่ยวกับนาฏศิลป์ร่วมสมัย แนวคิดเชิงสัญลักษณ์และการตีความ รวมไปถึงแนวคิดการใช้เทคนิคคอมพิวเตอร์กราฟิกสร้างสรรค์ ผลงานนาฏศิลป์ ซึ่งงานวิจัยในครั้งนี้เป็นการนำมาพัฒนากระบวนการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ให้เกิด ประโยชน์ ต่อผู้ที่มีความสนใจที่จะศึกษา ตลอดจนเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้าน นาฏศิลป์ร่วมสมัย เพื่อเป็นการต่อยอดสู่นาคตต่อไป

คำสำคัญ : นาฏศิลป์ร่วมสมัย, ผาแดงนางไอ่

Abstract

The purposes of this research were to searching for patterns in the creative of contemporary dance from inspiration of Isan folk literature the Legend of Pha Daeng Nang Ai: Nong Han Noi, Kumphawapi City, and to study the concepts obtained from the creative of performance of contemporary dance, the Hoi Hug Hoi Karm series by means of creative research. Which has collected information from textbooks academic papers field surveys, interviews and from the experience of the researcher to be analyzed and synthesized into the process of creating works of contemporary dance as the objectives have been set by exhibiting to the public and summarizing the results The findings are as follow:

The creative of performance in contemporary dance this time, can be classified according to the elements of the dance, including 1) the creation of scripts for the performance Analysis from the tale of Pha Daeng Nang Ai, when the city fell. 2) Selection of actors with various body movement skills. 3) Dance style design It is an integration of styles from various cultures. 4) Music and sound design for the performance. Choose Isan folk instruments, combining international instruments and synthesizer sounds. 5) Costume design by analyzing from the tradition of Boon Bang Fai of the Isan people and from imagination through symbols; 6) the design of the area chosen to use Prasat Hin Plueai Noi, and 7) the design of the performance media by using computer graphics techniques. In addition, the researcher has also studied the concepts obtained from the creation of works on the issue of Naga and the collapse of Ekchadita Nakhon. in folk literature The Legend of Pha Daeng Nang Ai concept of contemporary dance Symbolic concepts and interpretations including the concept of using computer graphics techniques to create dramatic works. This research is used to develop the process of creating dance for the benefit of those who are interested in studying. as well as a guideline for creating works in contemporary dance in order to continue into the future

---

Keywords : Contemporary Dance, Pha Daeng Nang Ai

บทความวิจัย การสร้างสรรคานุกฎศิลป์ร่วมสมัย จากแรงบันดาลใจในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เรื่อง ตำนานผาแดงนางไอ่ : หอนงหานน้อย เมืองกุมภวาปี

ตฤษา ชิมเจริญ
มนุศักดิ์ เรืองเดช

บทนำ

เมืองกุมภวาปี เป็นชื่อเรียกอำเภอหนึ่งในจังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นชุมชนดั้งเดิมและได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจวบจนปัจจุบัน มีความหลากหลายในมิติด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม ภาษา ศาสนาพิธีกรรมและความเชื่อ นอกจากนี้ เมืองกุมภวาปียังเป็นดินแดนแห่งความเจริญรุ่งเรืองทางด้านทรัพยากรป่าไม้ สวนหินธรรมชาติ น้ำตก หอนงน้ำ รวมไปถึงความรุ่งเรืองทางด้านศาสนา และวัฒนธรรมที่น่าสนใจอีกมากมาย ทั้งนี้ยังมีหลักฐานปรากฏทางโบราณสถานและโบราณวัตถุที่มีการสำรวจพบในพื้นที่ต่าง ๆ กระจายอยู่ตามบริบทพื้นที่ในอำเภอกุมภวาปี

ซึ่งบริเวณที่ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญ อาทิเช่น บริเวณบ้านดอนแก้ว ซึ่งมีลักษณะเป็นเกาะกลาง เรียกว่า หอนงหานน้อยกุมภวาปี โดยสันนิษฐานด้วยการบันทึกในรูปแบบของศิลาจารึกล้อมรอบภายในบริเวณเขตพัทธสีมาของวัดพระธาตุบ้านดอนแก้ว และในรูปแบบของบทวรรณกรรมพื้นถิ่นอีสานที่มีการบอกเล่าด้วยปากต่อปากสืบต่อกันมาเรียกว่า มุขปาฐะ ซึ่งเมืองกุมภวาปีมีชื่อที่ปรากฏในเรื่อง ตำนานผาแดงนางไอ่ อันเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานต้นเค้าของการปรากฏชื่อบ้านนามเมืองที่เกี่ยวข้องในบริเวณหอนงหานน้อย

ชุมพล โสภากุล (๒๕๖๐: ๑) ได้อธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในนิทานผาแดงนางไอ่นั้น เป็นโคกนาฏกรรมอันนำมาสู่จุดจบแห่งเมืองชะทีตา ผู้ปกครองโดยพระยาขอม เพราะเหตุแห่งความงามของพระธิดาไอ่คำผู้เป็นราชบุตร นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างนาคกับมนุษย์ เป็นบ่อเกิดแห่งหอนงหานทะเลบัวแดงในกาลต่อมาที่คารดาชด้วยเหล่ามวลปทุมชาตนาพันธุตราบเท่าทุกวันนี้

จากการศึกษาเรื่องราวของวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เรื่อง ตำนานผาแดงนางไอ่ ผู้วิจัยสามารถสรุปได้จากนักวิชาการที่เรียบเรียงไว้ในหลากหลายตำรา โดยกล่าวไว้ว่า ตำนานผาแดงนางไอ่นั้น เป็นเรื่องราวของธิดาเมืองชะทีตา นามว่านางไอ่คำ พระธิดาในพระยาขอมผู้มีสิริโฉมงดงาม เลื่องลือก่าจรก่าจ่ายไปทั่วสารทิศ พระยาขอมผู้เป็นบิดาจึงได้กำหนดการแข่งขันบั้งไฟ โดยวางเงื่อนไขว่าใครเป็นผู้ชนะจะยกพระธิดาไอ่คำให้เป็นคู่ครอง ระหว่างการแข่งขันนั้น ท้าวพังคี่ โอรสแห่งพญาศรีสุทโธนคราชผู้เป็นราชานาคแห่งลุ่มน้ำโขง ได้ยินกิตติศัพท์ความงามของนางไอ่คำ จึงได้จำแลงกายเป็นกระรอกต่อน (กระรอกเผือก) ปีนป่ายต้นไม้เข้าไปชมความงามของนางไอ่คำ ด้วยบุพกรรมที่เกี่ยวข้องพันธนาการกันไว้จึงคลใจให้นางไอ่คำต้องการได้กระรอกต่อนมาเลี้ยง แต่มิสามารถจับเป็นได้จึงจับตาย ด้วยสัจจฆาตของท้าวพังคี่ได้อธิษฐานว่าผู้ใดกินเนื้อของตนขอให้บ้านเมืองล่มจมลงยังท้องนที

ครั้งกระรอกก่อนได้ตายลงเนื่อนั้นกลับส่งกลิ่นหอมหวานและเพิ่มทวีคูณมากขึ้น ชาวบ้านเมืองนครเซขะที่ตารวมถึงพระยาขอมและพระราชธิดาไ่คำต่างร่วมกันกินเนื้อกระรอกอ่อนด้วยความสนุกสนานบันเทิง ความทราบถึงศรีสุทโธนาคราช จึงม้วนแผ่นดินสำแดงฤทธาณภาพกลมเมืองเซขะที่ตาทำให้บ้านเมืองล่มจมสู่บาดาลกลายเป็นชื่อเรียก หนองหานน้อย จวบจนปัจจุบัน

ดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ผู้วิจัยจึงเกิดความสนใจที่จะศึกษานิทานพื้นบ้านอีสานเรื่อง ตำนานผาแดงนางไอ่ ของอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี เพื่อนำมารวบรวม วิเคราะห์ ศึกษาหาแนวความคิดและรูปแบบของการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ ซึ่ง นราพงษ์ จรัสศรี (๒๕๕๐: ๑๓) ได้กล่าวถึงความหมายของแนวความคิดไว้ว่า แนวความคิดการสร้างสรรค์งาน หมายถึง แนวทางหรือหลักการที่ใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ โดยผู้วิจัยมุ่งศึกษาไปที่ประเด็นตำนานผาแดงนางไอ่ ตอน เมืองขอมล่ม การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอการสร้างสรรค์ในรูปแบบนาฏศิลป์ร่วมสมัย โดยได้นำเอาศิลปะการเคลื่อนไหวทางด้านนาฏศิลป์ที่เรียกว่า ลีลาท่าทางหลากหลายวัฒนธรรม มาผสมผสานกับการสร้างคอมพิวเตอร์กราฟิก เพื่อสร้างฉาก บรรยากาศ เรื่องราวของเนื้อหาวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานให้เกิดความสัมพันธ์ร่วมกับนักแสดง เพื่อให้เกิดความทันสมัยและสร้างความแปลกใหม่ให้กับการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ร่วมสมัย การสร้างสรรค์การแสดงชุด ยุทธกรรมนาคาเซขะที่ตาล่มนี้ ผู้วิจัยได้รับแรงบันดาลใจการสร้างสรรคงานจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เรื่อง ตำนานผาแดงนางไอ่: หนองหานน้อย เมืองกุมภวาปี การสร้างสรรค์การแสดงในครั้งนี้เพื่อจุดประกายการนำกราฟิกมาร่วมออกแบบการสร้างสรรค์งานแสดงและเป็นการอนุรักษ์นิทานพื้นบ้านให้คงอยู่คู่กับท้องถิ่น โดยใช้การแสดงเป็นสื่อเพื่อให้คนทุกกลุ่ม ทุกวัย สามารถเข้าใจและเข้าถึงตำนานผาแดงนางไอ่ที่มาในอดีตสืบเนื่องจวบจนปัจจุบัน

อภิปรายผล

การออกแบบงานวิจัยเชิงสร้างสรรค์เรื่อง การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัยจากแรงบันดาลใจในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เรื่อง ตำนานผาแดงนางไอ่ : หนองหานน้อย เมืองกุมภวาปี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาค้นคว้าหารูปแบบในการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัยจากแรงบันดาลใจในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เรื่อง ตำนานผาแดงนางไอ่ : หนองหานน้อย เมืองกุมภวาปีและเพื่อศึกษาแนวคิดที่ได้จากสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ร่วมสมัย ชุด ยุทธกรรมนาคาเซขะที่ตาล่มนี้ โดยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้ ซึ่ง ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาิทานพื้นบ้านอีสาน เรื่อง ตำนานผาแดงนางไอ่ คติชนกการเกิดหนองหานน้อย เมืองกุมภวาปี จากการรวบรวม ศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลจากตำราเอกสารนิทานผาแดงนางไอ่ (หนองหานลุ่ม) ของท่านอาจารย์ชุมพล โสภากุล ตลอดจนการลงพื้นที่ภาคสนาม ณ เกาะดอนแก้ว ที่เชื่อว่าเป็นพื้นที่หนองหานน้อยสถานที่กำเนิดเนื้อหาที่ปรากฏในวรรณกรรมของอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูลสู่กระบวนการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัย โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการออกแบบงานวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ผลการดำเนินการวิจัย

งานวิจัย เรื่อง การสร้างสรรคานาฏยศิลป์ร่วมสมัยจากแรงบันดาลใจในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เรื่อง ตำนานผาแดงนางไอ่ : หนองหานน้อย เมืองกุมภวาปี ใช้กระบวนการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ (Creative Research) เพื่อสร้างสรรค์เป็นผลงานทางด้านการแสดงนาฏยศิลป์ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษารวบรวมองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อหารูปแบบและแนวคิดที่ได้จากการสร้างสรรค์ผลงานนาฏยศิลป์ ซึ่งเป็นการศึกษานิทานพื้นบ้านตำนานผาแดงนางไอ่ประกอบกับบริบทพื้นที่ที่เชื่อกันว่าเป็นสถานที่สำคัญอันปรากฏในนิทานเรื่องนี้ด้วย นั่นคือ เกาะดอนแก้ว อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี นำมาวิเคราะห์ตีความหมายสู่กระบวนการสร้างสรรคานาฏยศิลป์ร่วมสมัย โดยผู้วิจัยได้บูรณาการสร้างสรรคร่วมกับเทคโนโลยีเพื่อการแสดง โดยใช้คอมพิวเตอร์กราฟิกในการตกแต่งภาพเคลื่อนไหว และการเลือกใช้อุปกรณ์ประกอบนาฏยศิลป์ซึ่งจำแนกออกได้ทั้งหมด ๗ องค์ประกอบเป็นหลักในงานสร้างสรรค์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑. การสร้างบทประกอบการแสดง

การออกแบบบทการแสดง เป็นส่วนสำคัญอันดับแรกในการสร้างสรรค์ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน เรื่อง ตำนานผาแดงนางไอ่ ผนวกกับการลงพื้นที่ศึกษาบริเวณเกาะดอนแก้ว อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี จนเกิดเป็นแรงบันดาลใจนำมาสร้างเป็นบทประกอบการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏยศิลป์ร่วมสมัย ซึ่งได้ตัดตอนนำเอาเนื้อหาบางประการที่น่าสนใจ เช่น ประเพณีบุญบังไฟที่ปรากฏในนิทาน ความรักของพญานาค (ท้าวพังคี่) ที่มีต่อนางไอ่ รักสามเส้าจึงกลายเป็นโศกนาฏกรรมเมืองขอมลุ่ม โดยผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์เพื่อออกแบบบทประกอบการแสดง แบ่งออกได้ทั้งหมด ๓ ช่วง มีรายละเอียด

๑.๑ ช่วงการแสดงที่ ๑ ภาพยนตร์เชิงประมุขิเก่า สื่อให้เห็นถึงขบวนบังไฟของชาวอีสาน พรรณานามูลเหตุเมืองหนองหานลุ่มด้วยการจ่ายภาพยนตร์เชิง บอกเล่าเรื่องราวพังคี่นาคกลายเป็นกระรอกตอน ลูกนายพรานสังหารแล้วนำเนื้อมาแจกจ่ายชาวบ้าน รวมถึงนางไอ่คำก็ได้รับการแจกจ่ายเนื้อกระรอกตอน ทำให้ถูกล่มเมือง

๑.๒ ช่วงการแสดงที่ ๒ อุปจำแลง สื่อให้เห็นถึงท้าวพังคี่เจ้าชายวังบาดาลเมื่อทราบกิตติศัพท์ความงามของราชธิดาไอ่คำจึงได้แปลงกายเป็นกระรอกตอนขึ้นไปยังเมืองมนุษย์เพื่อยลโฉมความงามของราชธิดาไอ่คำแห่งนครเอกชะที่ตา

๑.๓ ช่วงการแสดงที่ ๓ บุพกรรม สื่อให้เห็นถึงโศกนาฏกรรมรักสามเส้า เมืองขอมลุ่ม จากคำอธิษฐานของท้าวพังคี่ก่อนสิ้นใจตาย

๑.๔ ช่วงการแสดงที่ ๔ ปทุมชาติ สื่อให้เห็นถึงหนองหานทะเลบัวแดง ผลพวงอันมาจากการล่มเมืองของพญานาค

๒. การคัดเลือกนักแสดง

การสร้างสรรคานาฏยศิลป์ร่วมสมัยจากแรงบันดาลใจในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เรื่อง ตำนานผาแดงนางไอ่ : หนองหานน้อย เมืองกุมภวาปี ผู้วิจัยได้คัดเลือกนักแสดงโดยพิจารณาคุณสมบัติจากคุณสมบัติของนักแสดงและบทบาทของการแสดง กล่าวคือ ในการคัดเลือกนักแสดงนั้น ต้องเป็นผู้ที่มีทักษะและความสามารถในด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติลีลาท่าทางการแสดง นาฏยศิลป์ร่วมสมัย ทั้งสามารถเคลื่อนไหวลีลาท่าทางของร่างกายด้วยการสื่อสารอารมณ์และความรู้สึกประกอบการแสดงได้ด้วย โดยคัดเลือกนักแสดงทั้งหมดจำนวน ๘ คน แบ่งเป็นนักแสดงหญิง ๔ คน นักแสดงชาย ๕ คน แยกตามประเภทของตัวละครที่ผู้วิจัยได้ออกแบบไว้จากการวิเคราะห์โครงบทละครในช่วงที่ ๑ ประกอบด้วยนักแสดงรับบทเป็นชาวบ้านในประเพณีบุญบั้งไฟ ช่วงที่ ๒ ประกอบด้วยท้าวพังคี่แปลงรูปเป็นกระรอกเผือกขึ้นไปยังเมืองมนุษย์ ช่วงที่ ๓ ประกอบด้วยนางไอ่คำ ท้าวผาแดงนางสนม และท้าวพังคี่แปลงอุป

๓. การออกแบบลีลานาฏยศิลป์

การออกแบบลีลาการเคลื่อนไหวประกอบการแสดง ผู้วิจัยได้ทำการทดลองโดยให้นักแสดงได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับ บทบาทของตัวละคร เนื่องจากนักแสดงนั้นมีประสบการณ์และทักษะความเชี่ยวชาญด้านการใช้ร่างกายเคลื่อนไหวผ่านลีลานาฏยศิลป์ ควบคู่กับจังหวะดนตรีและศิลปการละคร ซึ่งเป็นรูปแบบของการแสดงออกทางด้านอารมณ์ การสร้างปฏิสัมพันธ์ร่วมกับเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์กราฟฟิก เพื่อแสดงความคิดเห็นหรือบ่งบอกเรื่องราวตาม "จินตนาการ" (Imagination) คือ นักแสดงกำลังจินตนาการว่าตัวเองกำลังอยู่ในเหตุการณ์นั้นแล้วเกิดรู้สึกอย่างไรแสดงท่าทางอย่างไร

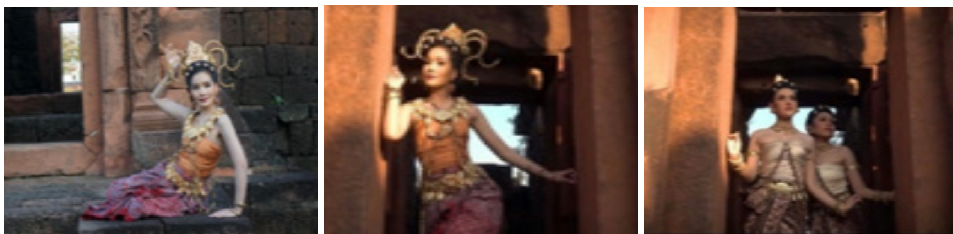
นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความเห็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับลีลาท่าทางนาฏยศิลป์ร่วมสมัย จากบทความวารสารของ ธนกร สรรยวราภิกุล (พ.ศ.๒๕๒๘ :๑๘-๑๙) กล่าวว่า Merce Cunningham ถือได้ว่าเป็นผู้เปิดประตูของนาฏยศิลป์ร่วมสมัย เพราะเป็นผู้นำเสนอแนวความคิดใหม่ในการเต้น โดยมุ่งเน้นไปที่นวัตกรรมของความเป็นไปได้ในการสร้างมิติ ในการแสดงนาฏยศิลป์ กระบวนการสร้างสรรค์นาฏยศิลป์ร่วมสมัย เทคนิคในการแปลสิ่งที่ต้องการสื่อสารออกมาในรูปแบบของการเคลื่อนไหว รวมถึงการใช้รูปแบบดนตรีที่ไม่มีข้อกำหนด ในการเต้นรวมไปถึงหลักปรัชญา

จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การออกแบบลีลาท่าทางนาฏยศิลป์ คือรูปแบบท่าทางที่มีความอิสระมากโดยมุ่งสู่การตอบคำถามบริบททางสังคมเป็นนาฏยศิลป์ที่ถูกพัฒนามาจากแนวคิดนาฏยศิลป์สมัยใหม่ มีการนำการแสดงละครหรือเทคโนโลยีเข้ามา รูปแบบของการเคลื่อนไหวแนวคิดหรือองค์ประกอบในการสร้างสรรค์ มีอิสระในการตีความต่อผู้สร้างสรรค์ผลงานและผู้รับชม ผู้วิจัยได้แบ่งลีลานาฏยศิลป์ออกได้ ๓ ลักษณะ ยกตัวอย่าง เช่น

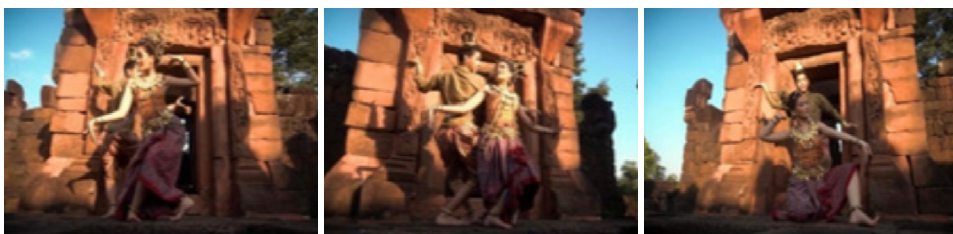
๓.๑) ลีลาท่าทางนาฏศิลป์ ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับลีลาของท่าทางการเคลื่อนไหวโดยอาศัย ลีลานาฏศิลป์ไทยมากำหนดรูปแบบท่ารำของตัวละครหลักคือ ท้าวพงศ์ ผาแดง นางไอ่ เพื่อให้เกิด นาฏยวิจิตร ความสง่างามอย่างกษัตริย์ โดยได้นำเอานาฏยศัพท์ภาษาท่าทางมาสร้างกระบวนท่ารำ แม่ท่าที่ปรากฏในแหล่งโบราณคดียุคปราสาทขอม ภาพจำหลัก ภาพแกะสลักจิตรกรรมนางอัปสร รวมไปถึงแม่ท่าฟ้อนแบบอย่างนาฏศิลป์อีสาน

ภาพที่ ๑ ลีลาท่าฟ้อนอีสานในประเพณีบุญบั้งไฟ
(ที่มา : ชัยธวัช ทัทธานี)

ภาพที่ ๒ ลีลานาฏศิลป์จากภาพจำหลัก ภาพแกะสลักนางอัปสรในภาพจิตรกรรมโบราณคดี
(ที่มา : ชัยธวัช ทัทธานี)

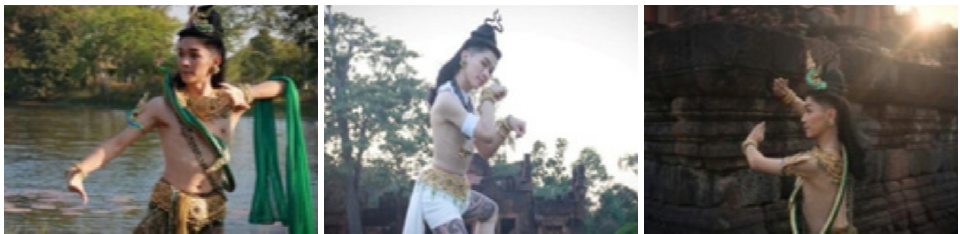
ภาพที่ ๓ ลีลานาฏศิลป์ไทย การใช้ภาษาท่าและนาฏยศัพท์
เพื่อสร้างกระบวนท่ารำเข้าสู่ระหว่างผาแดง นางไอ่
(ที่มา : ชัยธวัช ทัทธานี)

๓.๒) ลีลาท่าทางนาฏศิลป์ตะวันตกเพื่อสื่อถึงอารมณ์และความรู้สึก

ผู้วิจัยเลือกใช้รูปแบบเทคนิคพิเศษทางด้านนาฏศิลป์ตะวันตก เป็นการนำเสนอ การตีความหมายจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ในบทของการแสดง ซึ่งผู้วิจัยได้ออกแบบท่าทางการเต้นที่มีลีลา สะท้อนอารมณ์และความรู้สึก เช่น การระเบิดพลังจากภายในเพื่อกระตุ้นอารมณ์อย่างรุนแรง ใช้ในการจำแลงแปลงกาย ผู้แสดงเดินทาง เคลื่อนไหวช้าลงแสดงให้เห็นถึงความเหนื่อยล้า การทิ้งตัว ซึ่งสื่อสารให้เห็นถึงลีลาท่าทางสภาวะหมดกำลังอ่อนแรง การกระโดดเพื่อแสดงท่าทาง การเคลื่อนไหวจากจุดหนึ่งไปอีกจุดหนึ่งด้วยพลังและความรวดเร็ว การหมุนตัว หมายถึง การเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ หรือการฉงน ครุ่นคิด เหตุการณ์ความวุ่นวายสับสน การเลียนแบบ กิริยาท่าทางพฤติกรรมของสัตว์ เป็นต้น

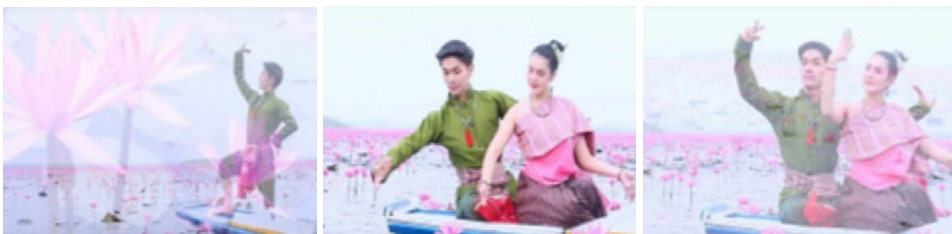
ภาพที่ ๔ ลีลานาฏศิลป์โดยทั่วไปที่เข้าใจได้ง่าย
(ที่มา : ชัยธวัช ทัพธานี)

ภาพที่ ๕ ลีลานาฏศิลป์ที่บ่งบอกพฤติกรรมของพญานาคและกระหอกตอนจำแลง
(ที่มา : ชัยธวัช ทัพธานี)

ภาพที่ ๖ สีสานาฏยศิลป์ที่บ่งบอกอารมณ์ ความรู้สึกของผาแดงนางไอ่
(ที่มา : ชัยธวัช ทักษานี)

ภาพที่ ๗ สีสานาฏยศิลป์เฉพาะพื้นที่ ณ ทะเลบัวแดง
(ที่มา : ชัยธวัช ทักษานี)

จากข้อมูลข้างต้น สามารถกล่าวสรุปได้ว่า ในการสร้างสรรคนาฏยศิลป์ร่วมสมัยชุด ยุทธกรรมนาคาเซทีตาลมนที ซึ่งผู้วิจัยได้ออกแบบและกำหนดลีลาท่าทางการเคลื่อนไหวจากลีลา นาฏยศิลป์หลากหลายวัฒนธรรม ซึ่งรูปแบบต่าง ๆ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์จาก แนวความคิดของ นราพงษ์ จรัสศรี มาใช้ในการทดลองปฏิบัติการสร้างสรรคงานนาฏยศิลป์ร่วมสมัย ของผู้วิจัย ให้เกิดความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมและมีเอกลักษณ์เฉพาะร่วมกับเทคนิค คอมพิวเตอร์กราฟิกสร้างสรรคสื่อการแสดง

๔. การออกแบบดนตรีและเสียงประกอบการแสดง

ดนตรีและเสียงประกอบการแสดงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการแสดงนาฏยศิลป์ ซึ่งดนตรีเป็นสิ่งที่สร้างอารมณ์ บรรยากาศ บ่งบอกเรื่องราวการแสดงผ่านท่วงทำนองและจังหวะของ ดนตรีให้มีความสอดคล้องสัมพันธ์กับการออกแบบลีลานาฏยศิลป์

จากการสัมภาษณ์ (ภูวนัย ดิเรกศิลป์. ๑ มกราคม ๒๕๖๔) ได้กล่าวถึงแนวความคิดในการ ออกแบบเสียงและดนตรีประกอบการแสดงในครั้งนี้ไว้ว่า การสร้างสรรคเสียงและดนตรีประกอบ การแสดงชุดนี้ ผู้ออกแบบได้นำลายดนตรีพื้นบ้านอีสาน มาประยุกต์ใช้ผสมผสานเสียงในดนตรีสากล และเทคนิคการใช้เสียงเอฟเฟ็คสังเคราะห์เพื่อให้เกิดมิติในด้านของการแสดง เพิ่มความทันสมัย และเกิดความสมจริง ผู้ออกแบบได้สร้างสรรคเสียงประกอบตามบรรยากาศและอารมณ์ในเรื่อง เพื่อดึงดูดให้ผู้ชมได้จินตนาการและสร้างอารมณ์ร่วมกับการแสดง

ภาพที่ ๘ การบันทึกเสียงดนตรีในรูปแบบบรรเลงดนตรีสด และการใช้เสียงสังเคราะห์ โดย ว่าที่ร้อยตรี อาจารย์ภูวไนย ดิเรกศิลป์ (ที่มา : ชัยธวัช ทัพธานี)

จะเห็นได้ว่า ดนตรีและเสียงประกอบการแสดงผลงานสร้างสรรค์ ชุด ยุทธกรรม นาคาชะที่ตาล่มนที ผู้วิจัยได้เลือกใช้การผสมผสานกันระหว่างเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน (วงโปงลาง) และเสียงสังเคราะห์อิเล็กทรอนิกส์ โดยเลือกใช้การบรรเลงดนตรีพื้นบ้านอีสานนั้นเพื่อบ่งบอกถึงบริบทพื้นที่ การกำเนิดนิทาน วัฒนธรรมของเนื้อหาเรื่องราวตำนานผาแดง นางไอ่ เสียงสังเคราะห์อิเล็กทรอนิกส์ เพื่อใช้สนับสนุนอารมณ์ความรู้สึกของนักแสดง สร้างบรรยากาศเพื่อการสื่อความหมาย

๕. การออกแบบเครื่องแต่งกาย

การออกแบบเครื่องแต่งกายประกอบการสร้างสรรค์ผลงานเรื่อง การสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัยจากแรงบันดาลใจในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เรื่อง ตำนานผาแดงนางไอ่ : ทนงทานน้อย เมืองกุมภวาปี ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการออกแบบเครื่องแต่งกายโดยคำนึงถึงแรงบันดาลใจในการศึกษา วิเคราะห์ ตีความหมายจากแหล่งที่มาของนิทานพื้นบ้านอีสานเรื่อง ตำนานผาแดงนางไอ่ บริบทพื้นที่ขอบเขตของการศึกษา ผนวกกับจินตนาการของผู้สร้างสรรค์ในการออกแบบเครื่องแต่งกาย โดยลักษณะของเครื่องแต่งกายได้นำเสนอแนวคิดประกอบการแสดง ดังนี้

รูปภาพที่ ๙ ตัวละครเอกประกอบด้วย ผาแดง นางไอ่ พังคิ และนางสนม (ที่มา : ชัยธวัช ทัพธานี)

แบบตัวละครเอก สื่อความหมายของความเป็นกษัตริย์เมืองผาโพง (ท้าวผาแดง) วังบาดาล (ท้าวพังคี่) และราชธิดาเมืองชะตีตา (นางไอ่คำ) จึงได้มีการออกแบบเครื่องแต่งกายให้เกิดความเหมาะสมกับฐานะตัวละคร มีความสวยงามตามเนื้อหาของเรื่อง ลักษณะฐานันดรยศศักดิ์ รวมไปถึงสีของเครื่องแต่งกายให้มีความโดดเด่น

ตารางภาพที่ ๑ เครื่องแต่งกายของท้าวผาแดง (ที่มา : ตนุษา ชี้มเจริญ)

ที่	รูปภาพเครื่องแต่งกาย	คำอธิบาย
๑.		อาภรณ์และเครื่องประดับของท้าวผาแดง ประกอบด้วยรายละเอียด ดังนี้ ๑. เสื้อโบริณ ๒. สนับเพลา ๓. ฟ้านุ่งยกโบริณ ๔. สไบขิดไหม ๕. รัตเกล้า ๖. สร้อยคอ ๗. ต่างหู ๘. กำไลแผง ๙. สั้งवालสาย ๑๐. กำไลข้อเท้า

ตารางภาพที่ ๒ เครื่องแต่งกายของนางไอ่คำและนางสนม (ที่มา : ตนุษา ชี้มเจริญ)

ที่	รูปภาพเครื่องแต่งกาย	คำอธิบาย
๒.		อาภรณ์และเครื่องประดับของนางไอ่คำ ประกอบด้วยรายละเอียด ดังนี้ ๑. ผ้าพันอกสีน้ำตาลอมแสด ๒. ฟ้านุ่งยกโบริณ ๓. ไบโพธิ์สลัก ๔. เกี้ยวข้าง ๕. กำไลข้อมือ ๖. สร้อยคอ ๗. ต่างหู ๘. กำไลแผง ๙. สั้งवालสาย ๑๐. กำไลข้อเท้า ๑๑. รัตสะเวย ๑๒. กรองคอ ๑๓. พาทูรัต

ตารางภาพที่ ๒ เครื่องแต่งกายของนางไอ่ค้ำและนางสนม (ที่มา : ตनुษา ซิ้มเจริญ)

ที่	รูปภาพเครื่องแต่งกาย	คำอธิบาย
๓.		<p>อาภรณ์และเครื่องประดับของนางสนม ประกอบด้วย รายละเอียด ดังนี้</p> <p>๑. ผ้าพันอกสีน้ำตาลอมแสด ๗. ต่างหู</p> <p>๒. ผ้าถุงยกโบราณ ๘. กำไลแผง</p> <p>๓. กรองคอ ๙. สິงวาลสาย</p> <p>๔. เขี้ยวเกล้า ๑๐. กำไลข้อเท้า</p> <p>๕. กำไลข้อมือ ๑๑. รัตสะเอา</p> <p>๖. สร้อยคอ ๑๒. พาทูรัต</p>

รูปภาพที่ ๑๐ เครื่องแต่งกายในประเพณีบุญบั้งไฟ (ที่มา : ชัยธวัช ทัพธานี)

ตารางภาพที่ ๓ เครื่องแต่งกายของท้าวพังคี่ (ที่มา : ตनुษา ชัมเจริญ)

ที่	รูปภาพเครื่องแต่งกาย	คำอธิบาย																
๔.		<p>อาภรณ์และเครื่องประดับของท้าวพังคี่ ประกอบด้วย รายละเอียด ดังนี้</p> <table border="0"> <tr> <td>๑. กางเกงขาลาย</td> <td>๗. ต่างหู</td> </tr> <tr> <td>๒. ผ้าถุงไหมสีเขียว</td> <td>๘. กำไลแฉง กำไลลูกปัด</td> </tr> <tr> <td>๓. ผ้ารัดเอว</td> <td>และลูกไม้ปลายมือ</td> </tr> <tr> <td>๔. สไบซีพอง</td> <td>๙. สังวาลสาย บ่วงบาศก์</td> </tr> <tr> <td>ปกลายสอดดั้น</td> <td>พญานาค</td> </tr> <tr> <td>๕. รัดเกล้าพญานาค</td> <td>๑๐. กรองคอ</td> </tr> <tr> <td>๖. โก๊ะผม</td> <td>๑๑. รัดสะเอว</td> </tr> <tr> <td></td> <td>๑๒. กำไลข้อเท้า</td> </tr> </table>	๑. กางเกงขาลาย	๗. ต่างหู	๒. ผ้าถุงไหมสีเขียว	๘. กำไลแฉง กำไลลูกปัด	๓. ผ้ารัดเอว	และลูกไม้ปลายมือ	๔. สไบซีพอง	๙. สังวาลสาย บ่วงบาศก์	ปกลายสอดดั้น	พญานาค	๕. รัดเกล้าพญานาค	๑๐. กรองคอ	๖. โก๊ะผม	๑๑. รัดสะเอว		๑๒. กำไลข้อเท้า
๑. กางเกงขาลาย	๗. ต่างหู																	
๒. ผ้าถุงไหมสีเขียว	๘. กำไลแฉง กำไลลูกปัด																	
๓. ผ้ารัดเอว	และลูกไม้ปลายมือ																	
๔. สไบซีพอง	๙. สังวาลสาย บ่วงบาศก์																	
ปกลายสอดดั้น	พญานาค																	
๕. รัดเกล้าพญานาค	๑๐. กรองคอ																	
๖. โก๊ะผม	๑๑. รัดสะเอว																	
	๑๒. กำไลข้อเท้า																	

แบบตัวละครฟ้อนในประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นลักษณะของการแต่งกายอย่างชาวบ้านอีสาน ประกอบด้วยการสวมใส่เสื้อสีคราม หมวกกาบ สวมแว่นตา นักแสดงชายนุ่งโจงโจง นักแสดงหญิงนุ่งผ้าซิ่น ผาดสไบขาวม้าสองชายรัดเอวด้วยสไบอีกผืน ประดับด้วยเครื่องประดับสร้อยและเข็มขัดเงิน

๖. อุปกรณ์ประกอบการแสดง

อุปกรณ์ประกอบการแสดงชุดนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเชิงสัญลักษณ์มาใช้ในการออกแบบ เพื่อเป็นการอธิบายเนื้อหาเรื่องราวในตอนนั้น ๆ โดยนำเอาผ้าห่มไปแขวนประดับไว้ที่ร่มในช่วงของการฟ้อนบุญบั้งไฟ จากการศึกษาความเป็นมาของเซิ้งผ้าห่มพบว่ามีความนานมาแล้ว มีจุดประสงค์เพื่อรำเซิ้งถวายแด่พญาแถน เทพเจ้าผู้ประทานน้ำแก่ชาวไร่ชาวนาตามคติความเชื่อของชาวอีสาน ซึ่งสถิตบนสวรรค์ และยังเป็น การถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้ปกป้องคุ้มครองรักษาผู้คนในหมู่บ้าน ให้ปลอดภัย ลักษณะของการแต่งกายประกอบด้วยเสื้อสีดำ นุ่งผ้าซิ่น ผ้าคาดเอว สไบ กระโจม สร้อยสังวาล ร่ม แว่นตาดำ รองเท้า ถุงเท้า กระดิ่งโป่ง สไน นกหวีด เป็นต้น

รูปภาพที่ ๑๑ เซิ้งผ้าห่มของชาวบ้านเขวา จังหวัดชัยภูมิ

(ที่มา : <https://www.khwao.go.th/๑๖๕๘๔๑๕๑/ภูมิปัญญาท้องถิ่น> (ค้นเมื่อ ๑ ม.ค. ๒๕๖๕))

จากการศึกษาข้อความข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้นำมาเป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบสร้างสรรค์ ซึ่งปรากฏในช่วงที่ ๒ ของการแสดงเป็นการถ่ายทำกายกรรมเชิงเพื่อนำเสนอเรื่องราวตอนต้นของตำนาน ตำนานผาแดงนางไอ่ ประกอบกับการฟ้อนเชิงผ้าไหม อุปกรณ์ประกอบการแสดงจึงเป็นตัวบ่งชี้สัญลักษณ์ ของการแสดงชุดนี้เพื่อต้องการสื่อความหมายและบ่งบอกเนื้อหาเรื่องราวให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

๗. การออกแบบพื้นที่ประกอบการแสดง

การออกแบบพื้นที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในการสร้างสรรค์ผลงาน ทางด้านนาฏศิลป์ เป็นการจัดลานรองรับนักแสดงในการเคลื่อนไหวลีลาท่าทางการแสดง และยังต้องคำนึงถึงอุปกรณ์ประกอบการแสดง

ณัฐพัฒน์ ผลพิกุล (๒๕๖๑) ได้แสดงทรรศนะกล่าวถึงการออกแบบพื้นที่ประกอบการแสดง ไว้ว่า การออกแบบพื้นที่ประกอบการแสดง ผู้วิจัยควรคำนึงถึงความสอดคล้องกันเป็นสำคัญและให้ สอดคล้องกับอุปกรณ์ประกอบการแสดง ตลอดจนสามารถรองรับจำนวนนักแสดงนั้นก็มีส่วนต่อการ ออกแบบพื้นที่สำหรับการแสดงเช่นเดียวกัน นอกจากนี้การเลือกสถานที่สำหรับการแสดงขึ้นอยู่กับ ทรรศนะของผู้สร้างสรรค์ผลงานทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามบทบาทการแสดง

จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยได้นำมารวบรวม วิเคราะห์ ศึกษาหาแนวคิดและรูปแบบของ การสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ โดยศึกษาและมุ่งเน้นไปที่ประเด็นตำนานผาแดงนางไอ่ รักสามเศียรระหว่างผาแดงนางไอ่และท้าวพังคี่ โดยสื่อสารออกมาในรูปแบบนาฏศิลป์ร่วมสมัย โดยได้นำเอาศิลปะการเคลื่อนไหวทางด้านนาฏศิลป์ที่เรียกว่า ลีลาทางท่าหลากหลายวัฒนธรรม มาผสมผสานกับแนวความคิดการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัยประเภทศิลปะการแสดงเด่นรำเฉพาะ พื้นที่ของนราพงษ์ จรัสศรี มาเป็นแรงบันดาลใจในการนำเสนอและถ่ายทอดออกมาในรูปแบบการแสดง นาฏศิลป์ร่วมสมัย ผู้วิจัยจึงเลือกใช้สถานที่ในการแสดงคือ ปราสาทหินเปือยน้อย

รูปภาพที่ ๑๒ ปราสาทหินเปือยน้อย สถานที่ที่ใช้ในการแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์ (ที่มา : ชัยธวัช ทัทธานี)

จากที่กล่าวมา ผู้วิจัยได้คำนึงพื้นที่ที่ใช้ประกอบการแสดงศิลปะเฉพาะที่ (Site-specific art) คืองานศิลปะที่สร้างขึ้นบนตำแหน่งที่เฉพาะเจาะจง ที่ศิลปินจะคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมที่จะสร้างงานศิลปะประกอบการออกแบบและการสร้างตัวงานศิลปะเองด้วย คำว่าศิลปะเฉพาะที่ ศิลปะเฉพาะที่ภายนอกมักจะเป็นสวนภูมิทัศน์ที่รวมสวนประติมากรรมที่ตั้งอย่างถาวร เป็นองค์ประกอบ ซึ่งทำให้เกี่ยวข้องกับ “ศิลปะผสมสิ่งแวดล้อม” (Environmental Art) นอกจากนี้ ก็ยังอาจจะมีการแสดง, การเต้นรำที่สร้างขึ้นเฉพาะที่ การออกแบบการเต้นก็มักจะคำนึงถึงลักษณะ รูปทรงของสิ่งแวดล้อมเข้าไปด้วยไม่ว่าจะเป็นทางด้านประวัติศาสตร์, สังคม และ/หรือ สิ่งแวดล้อม โดยพยายามทำความเข้าใจความหมายที่ซ่อนเร้นของสถานที่ที่ใช้และนำมาขยายความเพิ่มขึ้น ศิลปินบางท่านถึงกับจ้างศิลปินท้องถิ่นให้เขียนบทเพลงสำหรับการเต้นรำเฉพาะที่

อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยต้องการค้นหาคำตอบที่ได้หลังจากการปฏิบัติทดลองสร้างสรรคานุกฎศิลป์ชุดนี้ ซึ่งจะเป็นการก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจที่จะทำการศึกษาและสามารถนำไปทดลองต่อยอดได้ในอนาคต ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์ประเด็นสำคัญต่าง ๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. แนวคิดเกี่ยวกับพญานาคกับการถล่มเมืองชะงาชู ในวรรณกรรมพื้นบ้าน

เรื่อง ตำนานผาแดงนางไอ่

ในกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ร่วมสมัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้คำนึงถึงหลักการพื้นฐานจากการศึกษาเรื่องราวในวรรณกรรมตำนานผาแดงนางไอ่ให้ละเอียดถี่ถ้วน สามารถสื่อสารออกมาให้ผู้ชมเกิดความชัดเจน โดยไม่บิดเบือนเนื้อหาจากเรื่องราวในวรรณกรรม และให้สอดคล้องกับกระบวนการทดลองสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัย

พญานาค ตามความเชื่อของชนอุษาคเนย์ โดยเฉพาะในกลุ่มชนชาติพันธุ์สองฝั่งโขง จะมีวัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาพญานาค และยังประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อ ดังกล่าว ซึ่งพญานาคในวิถีความเชื่อนั้นมีหลายประเภท ยกตัวอย่างเช่น พญานาคเป็นงูที่มีขนาดใหญ่ มีนัยน์ตาสีแดง มีหงอน ลำตัวมีเกล็ดเหมือนปลา มีสี่สันตามวรณะหรือตันตระตระกูลตามความเชื่อ ซึ่งพญานาคที่รักษาศีลมากจะสามารถแปลงกายเป็นมนุษย์ได้ เรียกว่า โอปาติกะ นาคในความเชื่อของชนลุ่มน้ำโขง กล่าวไว้ว่า ภายใต้สายน้ำโขงที่ไหลเชี่ยวคดเคี้ยวยาวไกลเป็นถิ่นอาศัยของพญานาค ในเมืองบาดาล มีประตูลงสู่บาดาล ซึ่งสันนิษฐานว่าอยู่บริเวณแก่งอาฮง เรียกว่า สะตือแม่น้ำโขง ตั้งอยู่ที่อำเภอเมืองบึงกาฬ จังหวัดบึงกาฬ และเป็นจุดที่ลึกที่สุดแล้วเส้นทางที่เชื่อมต่อไปอีกสถานที่หนึ่งคือ วังนาคินทร์ หรือ พรหมประกายโลก (เกาะคำชะโนด ในปัจจุบัน) ตั้งอยู่ที่อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี ชาวบ้านมีความเชื่อว่ามีพญานาคผู้เป็นอธิบดีแห่งตระกูลนาคสี่เศียร นามว่า ศรีสุทโธนาค เจ้าแห่งวังบาดาลคำชะโนดผู้ปกครองและเป็นใหญ่ในลุ่มน้ำโขง

ลักษณะนิสัยของพญานาค บางตำราเชื่อว่าเป็นเทพที่ลดลงแล้งซึ่งโลภะ แต่ยังมีต้นหาราคะ และเต็มไปด้วยโทสจริตประกอบกับนาคมีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์มีพิษรุนแรง สามารถถล่มแผ่นดินและฟันไฟเผาผลาญทุกสรรพสิ่งให้มอดไหม้เป็นถ้ำถ่านชั่วพริบตา ซึ่งในวรรณกรรมนิทานพื้นบ้าน

เรื่อง ตำนานผาแดงนางไอ่ ได้กล่าวถึงมูลเหตุที่พญาศรีสุทโธนาคราชเจ้าแห่งเมืองบาดาล เกิดบันดาลโทสะเพราะเหตุเจ้าชายพังคี โอรสของตนถูกฆ่าตายจึงยกพลมาล้อมเมืองชะทีตา ให้ล่มจมน้ำท่วมพริบตา

แนวคิดนี้นับว่าเป็นหัวใจหลักของการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏยศิลป์ร่วมสมัย ในครั้งนี้เพื่อค้นหาคำตอบที่ได้จากการปฏิบัติทดลอง ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากแหล่ง ข้อมูลต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์หาแนวคิดซึ่งปรากฏทุกอย่างในหนองหาน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี คือผลพวงจากสงครามระหว่างนาคกับมนุษย์ ตามเค้าโครงวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เรื่อง ตำนานผาแดงนางไอ่ จนกลายมาเป็นทะเลบัวแดง แดนสุชาติที่คารดาษด้วยมวลปทุมชาติขึ้น เต็มบานสะพรั่งนานาพันธุ์

๒. แนวคิดในการสร้างสรรค์นาฏยศิลป์ร่วมสมัย

เป็นอีกประเด็นที่สำคัญที่ผู้วิจัยนั้นมีความต้องการนำมาสร้างสรรค์นาฏยศิลป์ร่วมสมัย เรื่องราวของการสื่อสารด้วยลีลาท่าทางการเคลื่อนไหวด้านร่างกาย มีนักวิชาการประมวลหลายทฤษฎี แนวคิดทางรูปแบบศิลปะเพื่อนำมาใช้ประกอบการวิเคราะห์แนวคิดในการสร้างสรรค์นาฏยศิลป์ร่วม สมัย โดยผู้วิจัยสรุปเนื้อหาสังเขปได้ดังต่อไปนี้

การคิดสร้างสรรค์ในงานนาฏยศิลป์ร่วมสมัยนั้นเป็นการนำเสนอผลงานทางด้านศิลปะ การแสดงที่แปลกใหม่ ไม่ซ้ำใคร เป็นการสร้างปรากฏการณ์ใหม่ให้กับผู้ชม ซึ่งในการสร้างสรรค์นาฏย ศิลป์ขึ้นมาชุดหนึ่ง สิ่งที่ผู้สร้างสรรค์ควรคำนึงเป็นสิ่งแรก คือ ความคิดสร้างสรรค์อันเป็นประเด็นสำคัญ ในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ในผลงานทางด้านนาฏยศิลป์ได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้ต้องให้ความสำคัญ กับการสร้างสรรค์ใหม่ เพื่อเพิ่มอรรถรสและการเพิ่มคุณค่าให้กับงานศิลปะ นอกจากนี้ยังเป็นการ ยกระดับจิตใจของผู้ชมอย่างหนึ่ง ทั้งนี้ในการสร้างสรรค์นาฏยศิลป์ร่วมสมัยควรคำนึงถึงการสร้างสรรค์ ในลักษณะพหุวัฒนธรรม เป็นการนำลักษณะที่โดดเด่นจากหลากหลายวัฒนธรรม มาเป็นแนวคิด ในการสร้างสรรค์การแสดง อาทิเช่น ความร่วมสมัยอาจจะประกอบด้วยจุดพบกันระหว่างนาฏยศิลป์ พื้นบ้านอีสานกับนาฏยศิลป์ตะวันตก กล่าวคือเป็นการนำเอาเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของนาฏยศิลป์ ประเภทยานั้นๆ มาช่วยเสริมให้อีกวัฒนธรรมเกิดความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของศิลปิน เพราะฉะนั้นความหลากหลายของวัฒนธรรมและความคิดสร้างสรรค์ในงานนาฏยศิลป์จึงเป็นประเด็น ที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์เพื่อหาแนวความคิดในการสร้างสรรค์งานนาฏยศิลป์ร่วมสมัยครั้งนี้ด้วย

๓. แนวคิดเชิงสัญลักษณ์และการตีความ

นักวิชาการหลายท่านได้นำเสนอแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับความหมายเชิงสัญลักษณ์ และการตีความ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

สัญลักษณ์และการตีความ ที่ใช้ในการวิเคราะห์ และตีความสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในพิธีกรรม ซึ่งเทิร์นเนอร์ได้แสดงทรรศนะความหมาย คือ การกระทำ พฤติกรรมคำพูด และสิ่งของที่เกิดขึ้น และใช้ในพิธีกรรมนั้นเป็น สัญลักษณ์ จากการนิยามความหมายที่ว่า “ลำดับที่แน่นอนของกิจกรรม รวมถึงการกระทำ คำพูด สิ่งของถูกจัดขึ้นในสถานที่ที่แน่นอน เพื่อตอบสนองความมุ่งหมายและมีประโยชน์ต่อผู้ประกอบพิธีกรรม” การกระทำระหว่างกันด้วยสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism)

เป็นทฤษฎีหลักอีกทฤษฎีหนึ่งของสังคมวิทยา ทฤษฎีนี้เริ่มด้วยความคิดเรื่องการกระทำระหว่างกัน (Interactionism) และสัญลักษณ์ (Symbol) ซึ่งผู้วิจัยพบว่า สัญลักษณ์และการตีความหมายทางนาฏยศิลป์ เป็นการออกแบบลีลาท่าทางโดยสร้างสัญลักษณ์ผ่านนักแสดง ลีลานาฏยศิลป์ รวมไปถึงเครื่องแต่งกาย เสียงดนตรีประกอบการแสดง การสร้างฉากและการใช้แสง ทำให้การแสดงนั้นเกิดความน่าสนใจ สื่อสารเชื่อมโยงกับคนรุ่นใหม่ทำให้สามารถพัฒนาความคิด และจินตนาการของผู้ชมได้

โดยการเลือกใช้สัญลักษณ์ในการสร้างสรรคานาฏยศิลป์เพื่อสื่อความหมายในการแสดง ผู้วิจัยนั้นต้องคำนึงถึงความจำเป็น ความเหมาะสมที่จะนำมาใช้เป็นส่วนสำคัญในการแสดง เพื่อให้ผลงานทางด้านนาฏยศิลป์นั้นมีความหลากหลาย แปลกใหม่ และน่าค้นหาติดตามที่แฝงด้วยมุมมอง จินตนาการของผู้วิจัย เพื่อให้ผู้ชมสามารถตีความหมายทางการแสดงได้

๔. แนวคิดการใช้เทคนิคคอมพิวเตอร์กราฟิกสร้างสรรคผลงานนาฏยศิลป์

ปัจจุบัน กราฟฟิกมีความสำคัญเป็นอย่างมาก มีบทบาทกับงานในด้านต่าง ๆ เช่น การนำเสนอข้อมูลในรูปแบบของ เส้นกราฟ กราฟแท่ง แผนภูมิ การใช้คอมพิวเตอร์กราฟิก จึงเป็นประโยชน์เพื่อการสร้างสื่อการเรียนการสอน นวัตกรรมสื่อวีดิทัศน์ การสร้างการ์ตูน การออกแบบสื่อต่าง ๆ เป็นต้น โดยภาพจากกราฟิกจะทำให้งานมีความสวยงามและน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

คอมพิวเตอร์กราฟิกในงานนาฏยศิลป์ร่วมสมัย จึงหมายถึง การสร้าง ตกแต่ง แก้ไข หรือการจัดการที่เกี่ยวกับรูปภาพ วีดิโอ โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ในการจัดการ เพื่อสร้างภาพหรือวีดิโอตามความต้องการจินตนาการ ซึ่งเป็นการใช้กราฟิกในการนำเสนอข้อมูลสื่อความหมายได้ตรงกับวัตถุประสงค์ของงาน และเพื่อให้เกิดความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น ในการสร้างสรรคผลงานทางด้านนาฏยศิลป์ร่วมสมัยชุด ฮอยฮัก ฮอยกรรม ผู้วิจัยต้องการนำเสนอเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านโดยได้อาศัยการใช้เทคนิคคอมพิวเตอร์กราฟิกประกอบสร้าง เพื่อเป็นนวัตกรรมสื่อสารให้กับผู้ชมเกิดความเข้าใจและมีจินตนาการร่วมกันได้มากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้นำเสนอการใช้คอมพิวเตอร์กราฟิกในประเด็นตัดแต่งภาพเคลื่อนไหวซ้อนกัน (Double short) เพื่อสื่อให้เห็นถึงมิติเรื่องราวของตัวละครพังคิ ที่ได้แปลงกายเป็นกระรอกเผือกขึ้นไปเมืองมนุษย์เพื่อยลโฉมราชาธิดาไอ่คำจนถึงแก่ความตาย รวมไปถึงการสร้างบรรยากาศ ฉากการแสดงตอนเมืองล่อม โดยได้นำเอาวีดิโอภาพยนตร์เรื่อง นาคี มาเป็นกรณีศึกษาเพื่อประกอบสร้างสื่อการเรียนรู้ในครั้งนี้ จึงกล่าวได้ว่ากราฟิกกับสังคมปัจจุบันมีความสำคัญมาก เพราะเป็นศิลปศาสตร์แขนงหนึ่งที่มีความจำเป็นในยุคสมัยวิวัฒนาการ ผู้วิจัยได้ตระหนักเห็นคุณค่าและความสำคัญ จึงได้นำมาบูรณาการประกอบสร้างสรรคร่วมกับผลงานทางด้านนาฏยศิลป์ร่วมสมัยในครั้งนี้ด้วย

สรุป

จากการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัยจากแรงบันดาลใจในวรรณกรรมอีสาน เรื่อง ตำนานผาแดงนางไอ่ ตอน เมืองลุ่ม ผู้วิจัยได้อธิบายการปฏิบัติการทดลองสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ และได้แบ่งประเด็นการศึกษารูปแบบของการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ที่สอดคล้องกับหัวข้อวิจัยที่ ๗ ประการ ได้แก่ การออกแบบบทการแสดง การคัดเลือกนักแสดง ลีลานาฏศิลป์ การออกแบบเครื่องแต่งกายประกอบการแสดง ฉาก อุปกรณ์ประกอบการแสดง การออกแบบเสียงและดนตรีประกอบการแสดง และพื้นที่ในการแสดง ทั้งนี้ผู้วิจัยยังได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดที่ได้จากการปฏิบัติสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ร่วมสมัยชุด ฮอยฮักฮอยกรรม ในประเด็นของพญานาคกับการถล่มเมืองชะงะทีตา ในวรรณกรรมพื้นบ้าน เรื่อง ตำนานผาแดงนางไอ่ แนวคิดเกี่ยวกับนาฏศิลป์ร่วมสมัย แนวคิดเชิงสัญลักษณ์และการตีความ รวมไปถึงแนวคิดการใช้เทคนิคคอมพิวเตอร์กราฟิกสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ เพื่อเป็นแนวทางแก่ผู้ที่สนใจศึกษา และมีความต้องการพัฒนาสร้างสรรค์ผลงานในประเภทเดียวกันนี้ ในอนาคตต่อไป ซึ่งประโยชน์จากงานวิจัยเรื่องนี้ยังส่งผลที่ได้รับในอีกหลากหลายประการ อันได้แก่

๑. การค้นพบองค์ความรู้ใหม่

ในงานวิจัยสร้างสรรค์ทางด้านนาฏศิลป์ร่วมสมัยชุด ฮอยฮักฮอยกรรม ผู้วิจัยได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่จากการบูรณาการศาสตร์ทางด้านนวัตกรรมคอมพิวเตอร์กราฟิกผนวกกับองค์ความรู้ทางด้านศิลปะ มาดำเนินการสู่กระบวนการสร้างสรรค์ทางด้านนาฏศิลป์ร่วมสมัย ประกอบกับการผสมผสานกับแนวคิดที่มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม จากการศึกษาแนวคิดและรูปแบบการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยร่วมสมัยของ นราพงษ์ จรัสศรี โดย จุติกา โกศลเหมมณี เพื่อให้ผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้นนั้นมีความน่าเชื่อถือ สามารถพัฒนา บูรณาการศาสตร์หลากหลายด้านมาสร้างเอกลักษณ์ คุณค่า มูลค่าให้เกิดขึ้นในงานสร้างสรรค์นี้ให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ สามารถใช้เหตุผลในการตอบประเด็นคำถามต่าง ๆ ในงานวิจัยได้ ถือได้ว่าเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ค้นพบในงานวิจัยครั้งนี้

๒. การอธิบายเหตุการณ์ต่าง ๆ

เป็นผลงานทางด้านนาฏศิลป์ร่วมสมัย โดยเกิดแรงบันดาลใจในวรรณกรรมอีสาน เรื่อง ตำนานผาแดงนางไอ่ ตอน เมืองลุ่ม ณ หนองหานน้อย เมืองกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี เป็นการถ่ายทอดโดยการเล่าเรื่องราวสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น (มุขปาฐะ) ซึ่งเป็นนิทานที่ได้รับความนิยมทางภาคอีสานและแพร่กระจายออกไปในภูมิภาคส่งอิทธิพลต่อความคิดของชาวบ้านผ่านกาลเวลาปรับเปลี่ยนมาเป็นศิลปะความบันเทิงรูปแบบอื่นๆ ที่ผู้รับสารสามารถเห็นได้ด้วยตาหูฟังได้ เช่น การถ่ายทอดเรื่องราวของผาแดงนางไอ่ในรูปแบบของหมอลำ จิตรกรรมและสถาปัตยกรรม เป็นต้น จึงกล่าวได้ว่า นิทานผาแดงนางไอ่ เป็นสื่อกลางในการบอกเล่ากลืนอายุในวิถีชุมชนนั้นๆ ว่าเป็นอย่างไร รากฐานมีมาได้อย่างไร แม้ความเจริญในบางอย่างนั้นสามารถที่จะพัฒนาต่อยอดได้อย่างไร เมื่อเราอยากเห็นอนาคตให้ศึกษาประวัติศาสตร์

๔. เป็นการบันทึกข้อมูลและสร้างจิตสำนึกในวัฒนธรรมประจำพื้นถิ่นอีสาน

การสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏยศิลป์ร่วมสมัย ชุด ฮอยฮักฮอยกรรม เป็นการนำเสนอ นิทานพื้นถิ่นอีสาน เรื่อง ตำนานผาแดงนางไอ่ ตอนเมืองลุ่ม หนองหานน้อย เมืองกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี มาเป็นแรงบันดาลใจเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวผ่านผลงานสร้างสรรค์ทางด้านนาฏยศิลป์ ในครั้งนี้ เป็นอีกข้อมูลหนึ่งที่ช่วยบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับนิทานพื้นถิ่น เพื่อมิให้สูญหายและยังเพื่อให้ ผู้ที่สนใจศึกษานำมาเป็นข้อมูลอ้างอิงพัฒนาต่อยอดผลงานในอนาคตได้ และเพื่อเป็นถ่ายทอดศิลปะ อันเกิดจากภูมิปัญญาพื้นบ้านให้คู่ควรแก่นุรักษ์ ทำนุบำรุงรักษา และยังเป็นการปลูกจิตสำนึกให้เกิด ความหวงแหนและธำรงไว้ ซึ่งศิลปวัฒนธรรมอันเกิดจากรากเหง้าของชนชาวอีสานตั้งแต่บรรพกาล

เอกสารอ้างอิง

- ชุมพล โสภากุล. (๒๕๖๐). นิทานผาแดง-นางไอ่ (ตำนานหนองหานลุ่ม). อุตรธานี: โรงพิมพ์อักษรศิลป์.
- ณัฐพัชญ์ ผลพิกุล. (๒๕๖๑). การสร้างสรรค์นาฏศิลป์จากความหมายนามเต็มของ “กรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาศิลปกรรมศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธนกร สรรยวาริฎ. (๒๕๕๘). กระบวนการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ร่วมสมัย. วารสารมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์. ๙(๒). ๑๘-๑๙.
- นราพงษ์ จรัสศรี. (๒๕๔๘). ประวัตินาฏศิลป์ตะวันตก. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ฎวไนย ดิเรกศิลป์. (๒๕๖๔, ๒๖ มกราคม). อาจารย์พิเศษ. สัมภาษณ์.
- ฎมิปัญญาทองถิ่น. (๒๕๔๘). การเซ็งผ้าห่มบ้านขาวในประเพณีบุญบั้งไฟ. สืบค้นเมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๖๕, จาก <https://www.khwao.go.th/๑๖๕๘๔๑๕๑>.

Isan Arts and Culture

๐๑ บทบาท พื้นที่ ของภูมิปัญญา
เครื่องปั้นดินเผาผ่านเทวียนรูปแบบดั้งเดิม
ท่ามกลางบริบททางเศรษฐกิจ สังคม
การเมือง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

สืบศักดิ์ สิริมงคลภา

๐๒ วัฒนธรรมทางดนตรี
ของวงมโหรีพื้นบ้านอีสานใต้

พนาสินธุ์ ศรีวิเศษ
จันทิราพร ศรินนท์
พัชรี ดุงแก้ว
เสาวรัตน์ ทศศิ

๐๓ พระพุทธบาทกุกวยเงิน :
การศึกษาประวัติศาสตร์และความเชื่อ
ของปูชนียสถานสำคัญเมืองเชียงคาน

ธีระวัฒน์ แสนคำ พุทธิวัฒน์ ตาวรสืบศักดิ์
กานดา ปุ่มสิน วิระบุษย์ เข้มยิม
ชนิษฐา หาระคุณ

๐๔ วากรรมเกี่ยวกับ “ลำดวน”
ในสังคมเมืองศรีสะเกษ
พ.ศ.๒๕๕๒ - ๒๕๖๕

ธัญพวง ศาสตร์รัตน์

๐๕ บทความวิจัย การสร้างสรรค์
นาฏศิลป์ร่วมสมัย จากแรงบันดาลใจ
ในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน
เรื่อง ตำนานพาแดงนางไอ่
: หอนงหาน้อย เมืองกุ่มกวางปี

ตมูษา ชัมเจริญ
มนุศักดิ์ เรืองเดช

๐๖ การสร้างสรรค์นาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน
จากเอกลักษณ์ปู่กลุกระหม่อม
ชุด “ปู่เป้งลำเพลิน”

นันทวัฒน์ เขตข่มก
ราชพิชญ์ เรียบร้อย

พิราภรณ์ พันธุ์มณี
คตฤช ตราชัย

๐๗ วาณีกะพิสุธา
: การสร้างสรรค์การแสดงอีสานร่วมสมัย

มุกิตา ีกรวม
พันธกานต์ ตาลพล
สุदारัตน์ อาวณะพันธ์

กิตติพงษ์ ชาติ
สินธนา ไชยิม
กานุวัฒน์ เหล่าพิสัย

๐๘ นครานครชัยบุรีทร
: การสร้างสรรค์นาฏศิลป์อีสานร่วมสมัย

ณัฐริดา ปะติตัง
กัญจิสริลัญจกร จันทโพธิ์
สุदारัตน์ อาวณะพันธ์

ปิยะจักร นาคสีทา
สุนทร วงศ์สุนลา
กานุวัฒน์ เหล่าพิสัย